

“YAKIN ÇEVRE” DOKTİRİNİ VE KIRGIZİSTAN’DA ASKERÎ ÜS MÜCADELESİNİN SONU

İSLAM HALİDOV*

Özet

Soğuk savaş döneminde dünyanın Batı ve Doğu bloğuna ayrılması ABD’nin karşı bloktaki ülkeleri etkisi altına alma çabası beklenen sonuçları verememiştir. SSCB’nin dağılmasıyla hem Rusya hem de birlikten ayrılan ülkeler bölünmenin sıkıntılarını yaşıyordu. Bölünmeyi fırsat bilen ABD, Orta Asya ülkeleriyle ikili ilişkileri tesis etmeye başlamıştır. Bu dönemlerde Rusya ekonomik sorunlarıyla uğraşırken “Yakın Çevre” ile ilişkileri siyasi boyutuyla devam ediyordu. ABD, 11 Eylül olaylarından sonra Orta Asya’da varlığını kalıcı hale getirme adına askerî üsler açmaya başlamıştır. Kırgızistan bu ülkelerden biridir.

V. Putin ile birlikte Rusya’nın kendini toparlamaya başlamasıyla “Yakın Çevre”de somut adımların atıldığı görülmüştür. “Yakın Çevre” içerisinde yer alan kritik ülkelerden bir tanesi de üs mücadelelerine sahne olan Kırgızistan’dır. 2003 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) adına Kırgızistan’da askerî üs kurulmuştur. Rusya varlığını koruma adına Kırgızistan’a hem ekonomik hem de askerî alanda desteklemeye başlamıştır. Rusya’nın bölgeye dönmesiyle Kırgızistan’da Rusya ve ABD mücadelesi başlamıştır.

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD Doktora öğrencisi.

21. yüzyılda Orta Asya bölgesi doğal kaynakları, stratejik olarak Hazar Havzası ve de Uzak Doğu ülkelerine koridor vazifesi görmesi itibarıyla "büyük güçlerine" mücadelesine sahne olmuştur.

Dünyada aynı anda topraklarında hem ABD ve hem de Rus üssü bulunduran tek ülke olan Kırgızistan'ın ABD'nin sahip olduğu Manas Askeri Üssü'nü kapatma kararının da bu mücadeleden kaynaklandığı söylenebilir.

Giriş

SSCB'nin kurulmasıyla yıllarca birlik içinde olan ülkeler sosyalist sistemle yönetilmiş ve bu ülkelerin merkezi Moskova olmuştur. Çeşitli tartışma ve eleştirilere rağmen SSCB yönetimi sosyalizmi Batı'ya karşı başarılı bir şekilde korumuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eli güçlenen sistem çeşitli vahşi kıyım ve sürgünleri gerçekleştirmiştir. Sistemin giderek hantallaşması SSCB'nin çözülmesini hızlandırmış ve yıllar sonra

dağılmasına tüm dünya şahit olmuştur.

SSCB'nin dağılmasıyla Orta Asya'da oluşan boşluğu doldurmak adına ABD harekete geçmiştir. Birlikten ayrılan ülkelerle öncelikle ikili ilişkiler geliştirilmeye başlamıştır. 1990'lı yıllardan sonra bölgeye hızlı giriş yapan ABD, Rusya'nın bölgeye dönmesiyle etki alanını kaybetmeye başlamıştır. Özbekistan'ın ardından Kırgızistan'da bulunan ABD üslerinin kapanması bunun somut örneklerindedir. Artık Rusya enerji, ekonomi ve askerî alanda bölgeye geri dönmüş durumdadır.

21. yüzyılda Orta Asya bölgesi doğal kaynakları, stratejik olarak Hazar Havzası ve de Uzak Doğu ülkelerine koridor vazifesi görmesi itibarıyla "büyük güçlerine" mücadelesine sahne olmuştur. Bölge bu nedenle Rusya, Çin, Türkiye, İran, ABD ve AB gibi Orta Asya'da nüfuz sahibi olmak isteyen bölgesel güçlerin ilgi odağına yerleşmiştir. ABD'nin bölgeye yerleşmesi yükselen (tehdit) Çin karşısında stratejik öneme sahiptir. Orta Asya ülkelerine ekonomik ve askerî yardımları ile ABD'nin 1991'den 2003'e kadar bölgede söz sahibi olduğunu ifade edebiliriz. Ekonomik ve siyasi sıkıntılarında kaynaklanan ihtiyaç bölge ülkelerinin ABD'ye yaklaşmasına neden olmuştur. ABD'nin bu bölgede tek söz sahibi olabilme isteğine hem Çin hem de Rusya gibi bölgesel aktörler engel teşkil ediyordu.

11 Eylül saldırısı sonra ABD askerî olarak bölgeye yerleşmeye başlamıştır. Bu olaylar hem bölgesel hem de uluslararası politikaların ve stratejilerin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Rusya'nın bu bölgedeki ekonomik, askerî ve

siyasi gücü Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla zayıflamaya başlamıştır. Rusya bölge ülkeleri ile ilişkileri koparmadan geri çekilmeyi uygun görmüştür. V. Putin'in iktidara gelmesiyle ülke ekonomik olarak kendini toparlamaya başlamış ve "Yakın Çevre" doktrinini uygulamaya konmuştur.

Rusya'nın Kırgızistan'daki Varlığı

Kırgızistan 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991 tarihinde de bağımsızlığını ilan etmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası 5 Mayıs 1993 tarihinde Parlamentoda oy birliğiyle kabul edilmiş, yine aynı tarihte Yüksek Şura Genel Kurul Toplantısı'nda alınan kararlar, ülkenin resmi adı Kırgız Cumhuriyeti olmuştur. 198 500 km² toprağa¹ ve yaklaşık 5.5 milyon (1 Ocak 2012) nüfusa sahip Orta Asya ülkesidir.²

Rusya, bir taraftan SSCB'nin dağılmasından kaynaklanan şoku atlatmaya çalışırken diğer taraftan bir dizi doktrin yayınlayarak yeni dönemde başta Orta Asya olmak üzere SSCB'nin eski etki alanlarını ve uluslararası politikalarını belirlemeye çalışmaktaydı. Bu çerçevede, Boris Yeltsin tarafından 1993 Nisanı'nda onaylanan belgede Rus dış politikasının esasları, "BDT üyeleriyle ortak güvenlik sistemi oluşturmak için işbirliğinin geliştirilmesi ve geleneksel Rus etki alanlarının korunması" şeklinde belirtilmiştir. 1993 Kasımı'nda açıklanan Rus Askeri Doktrinindeyse, Orta Asya'nın da dâhil olduğu eski SSCB alanları "Blizhny Zarubezh" (yakın çevre) olarak adlandırılarak, "yabancı ülke birliklerinin yakın çevre olarak tanımlanan ülkelere yerleşmesinin önlenmesi, yakın çevre ülkeleri ile Rusya arasındaki bütünleşmenin sağlanması" üzerinde durulmuştur.³

Orta Asya'daki "istikrarsızlığı" gidermeye yönelik olarak, BDT kapsamında 15 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan ancak 1994 Nisanı'nda yürürlüğe giren ve bölge ülkelerinden Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın dâhil olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. Aynı zamanda Sovyet dönemi askerî kapasitesinin paylaşıldığı Antlaşmaya göre üyeler birbirlerine karşı güç ve güç kullanma tehdidinde bulunmayacaklar; diğer devletlerle askeri ittifaklara girmeyecekler ve üyelerden birine yapılan saldırı bütün üyelere yapılmış sayılacaktır.⁴ Beş yıllığına yapılan bu antlaşma, 1999'da aralarında Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bulunduğu ülkeler tarafından uzatıldı. Özbekistan ise Azerbaycan ve Gürcistan'la beraber bu antlaşmadan ayrıldı. Bu arada, 2002'de aralarındaki askerî işbirliğini arttırmak için örgütlenmeye giden Kolektif Güvenlik Antlaşması üyeleri, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütünü kurdular.⁵

Kırgızistan 1999-2000 olaylarının da gösterdiği gibi, güvenlik konularında Rusya'nın yardımına sığınmak dışında fazla seçeneği bulunmasa da, tamamen Rusya'ya bağımlı hâle gelmek istememektedir.

Kırgızistan 1999-2000 olaylarının da gösterdiği gibi, güvenlik konularında Rusya'nın yardımına sığınmak dışında fazla seçeneği bulunmasa da, tamamen Rusya'ya bağımlı hâle gelmek istememektedir. Özbekistan İslami Hareketi (ÖİH) saldırıları döneminde, Bişkek, Moskova ile birlikte Pekin'e de yönelmiş ve önemli destek görmüştü. 1996 itibarıyla Çin ve Kırgızistan sınır sorunlarını çözdükten sonra ikili ilişkiler Kırgızistan'ın Çin'e Uygurlar konusundaki desteğiyle pekişmiştir.⁶

İki ülke ilişkilerindeki temel konulardan biri de Kırgızistan'daki Rus azınlıktır. SSCB dağıldığında Kazakistan'la beraber Orta Asya'da en fazla Rus nüfusuna sahip olan Kırgızistan'ın sicili bölgenin diğer ülkelerine göre daha temiz durumdadır. Rusya'da daimî olarak oturan Kırgızlara ve Kırgızistan'da daimî olarak oturan

Ruslara geniş yasal haklar tanıyan anlaşmayı her iki taraf onaylamıştır. Mayıs 2000'de "Kırgız Cumhuriyeti'nin Resmî Diliyle İlgili" yasa, Rusçanın statüsünü "resmî" ve Kırgızistan içinde "milletlerarası" dil düzeyine çıkarmıştır. BDT ülkelerinde türünün ilk örneği olan Kırgız-Rus Slavyan Üniversitesinin 1993'te Bişkek'te açılması iki ülkenin azınlıklar ve kültür konusundaki iş birliğine başka bir örnektir. Rus televizyon kanallarının Kırgızistan'daki faaliyetlerini artıracak kararların alınmasını da eklersek, azınlık konusunda iki ülke iş birliğinin önemli ilerlemeler kaydettiği anlaşılmaktadır.⁷

Sovyet Döneminden Günümüze Kırgızistan'da Bir Üs:

999 Kant Hava Üssü

1941 Yılında Odessa (Ukrayna) Askerî Okulu Kant'a taşınmıştır. 1951 yılında Kant Havaalanında Havacılık Eğitim Merkezi mevcuttu. 1956 yılında havacılık personelinin yetiştirilmesinde SSCB Eğitim Merkez statüsü verilmiştir. Bu merkeze Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan gelen pilotların uçuş uygulamaları düzenleniyordu. Ortadoğu'nun eski liderlerinden Hüsnü Mübarek, Hafız Esad ve Hindistan Mareşali Dilbah Sing burada eğitim almışlardır. Bu üs 1992 Mayıs ayında hukuki prosedür gereği Kırgızistan'a bırakılmış ve eski işlevini kaybetmiştir.⁸

Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'in 20 km dışında bulunan Kant Hava Üssü⁹ ile ilgili yeni anlaşma 22 Eylül 2003 Moskova'da iki ülke Savunma Bakanları tarafından imzalanmıştır. Üs, 23 Ekim 2003 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Kırgızistan eski Devlet Başkanı Aksar Akayev tarafından hizmete açılmıştır. Kant Hava Üssünün yasal statüsü Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne dayanmaktadır.¹⁰ Üssün en önemli görevleri Orta Asya'nın hava sahasını dış saldırılarına karşı ve aynı zamanda terör saldırısına karşı önlem almak ve korumaktır. 5 adet SU-25 uçağı, 4 adet L-39 eğitim uçağı ve 2 adet Mİ-5 helikopter bulunmaktadır. Rusya Federasyonu 5. Volga-Ural askeri bölgesinin Ordu Hava Kuvvetleri ve Hava Savunmasına bağlıdır.¹¹

Özbekistan, örgüte yeniden (2006) üye olmuştur. Özbekistan, örgüte üye olurken taraflar "renkli devrimleri" bastırma amaçlı özel kuvvetlerin oluşturulması konusunu dahi ele almışlardır. 2009 yılında ise örgüte bağlı Kolektif Operatif Harekât Birliği oluşturulmuştur. 4.000 askerden oluşan birlik, Kırgızistan'daki Rus üssünde bulunmaktadır.¹²

Rusya, Kırgızistan'daki üsleri için 2007 yılındaki anlaşma uyarınca, ödemenin bir kısmını Kırgız askerî uzmanlarının eğitimini sağlayarak, yapıyordu. Ancak, Kırgızistan hükümeti, 2014 yılından itibaren, ödemenin nakit olarak yapılmasını istedi. Kırgızistan, Rusya ile işbirliğinin kendileri için yararlı olduğunun farkındadır. Kırgızistan hükümetinin aldığı kararla, Kant Hava Üssü Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) çerçevesinde çalışacak ve 2017 yılından itibaren 15 yıl boyunca ücretsiz olarak kullanılacaktır. Rusya, Kırgızistan'da bulunan diğer merkezleri için 4,5 milyon dolar kira bedeli ödeyecektir. Bunlar, Isık-Göl'de deniz askeri eğitim merkezi ve torpido gelişim merkezi, Balıkçı şehrine yakın alandaki sismik gözlemevi, Celalabad'da nükleer test gözlemevi ve Karabalta'da ki Deniz Kuvvetleri Haberleşme merkezidir.¹³

954- Denizaltı Savunma Silahı Deneme Üssü (Koy Sarı)

1943 yılında "Dagdizel" torpido üreten fabrikanın poligonu olarak kurulan ve 5 Temmuz 1993 tarihli anlaşmada Rusya'nın mülkü olduğu kabul edilmiştir. Kırgızistan'ın Issık-Göl iline bağlı Karakol şehri Issık-Göl'ün doğusunda 954-Denizaltı Savunma Silahı Deneme Üssü (Koy Sarı) bulunmaktadır.¹⁴

338- Deniz Kuvvetleri Haberleşme Merkezi (DKHM)

Deniz Kuvvetleri Haberleşme Merkezi, Çüy ilinin Karabalta şehrinde yerleşmiş durumundadır. DKHM, Rusya'nın Genel Kurmay Başkanlığı ile Pasifik

Bir kısım iniş-çıkışlar olmasına rağmen, Amerika'nın hazırladığı çalışmalara göre Kazakistan ve Kırgızistan demokratikleşme sürecinde diğerlerinden öndedirler.

ve Hint Okyanusu'nda görevde bulunan askerî ve denizaltı gemiler arasında iletişimi sağlamaktadır. Aynı zamanda Genel Kurmay Başkanlığı için elektronik istihbarat toplamaktadır.¹⁵

Otomatik Sismik Gözlem İstasyonu N1

Issık-Göl ilinin İçke-Suu yerleşkesi aynı zamanda Tanrı Dağları'nın batısında bulunmaktadır. Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığına bağlı otomatik sismik ağın bir parçasıdır. Dünyadaki, özellikle Çin ve Güney Asya bölgesinde nükleer silahların kullanımını, denemeleri ve aynı zamanda meydana gelecek depremi kontrol etmektedir. 21 Temmuz 1994 yılında Rusya'ya kiraya verilmiştir. 2005 yılından itibaren Rusya Federasyonu ve Kırgızistan Savunma Bakanlıkları arasında yapılan

anlaşması çerçevesinde Otomatik Sismik Gözlem İstasyonunda elde ettiği bilgileri Kırgızistan ile paylaşmaktadır.¹⁶

Radyo Sismik Laboratuar (Otomatik Sismik Gözlem İstasyonu) N17

Celalabad'da iline bağlı Mayлуу-Suu şehrinde bulunan Radyo Sismik Laboratuar N17 Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığına bağlı otomatik sismik ağın bir parçasıdır.¹⁷

Kırgızistan'da ABD Varlığı

Manas Üssü

ABD, Kırgızistan'ı 25 Aralık 1991'de tanımış ve Şubat 1992'de de Bişkek'te bir büyükelçilik açmıştır. ABD, Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerinin genel mantığı içerisinde Kırgızistan'da demokrasiye geçişin sağlanması konusunda girişimlerde bulunmuştur. Bir kısım iniş-çıkışlar olmasına rağmen, Amerika'nın hazırladığı çalışmalara göre Kazakistan ve Kırgızistan demokratikleşme sürecinde diğerlerinden öndedirler. Amerikan yetkilileri Kırgızistan'a idari organizasyon, yerel ve merkezî hükûmet yetkilileri arasında değişim programı, diplomatik eğitim, çoğulculuk, seçim kanunu, siyasi parti eğitimi, bağımsız medya, kültürel grupların faaliyetleri, üniversite yönetimi ve öğrenci değişimi gibi hizmetlerle gitmişlerdir.¹⁸

1995 yılında, ABD ve NATO ile desteklenen, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın askerî güç takviye etmeleri ile "CENTRASBAT" "Central Asia Batallion" yani Orta Asya Barış Gücü Taburu kurulmuştur. Söz konusu kuruluş, 1997 yılında, ortak bir tatbikat yapmıştır.¹⁹ Kırgızistan-ABD ilişkilerindeki sıcaklığın devam etmesi 11 Eylül olayının ardından askeri üs açılmasıyla daha da gelişmiştir.

Manas Üssü 2001 yılından beri faaliyette olup, "uluslararası terörizmle" mücadele kapsamında talep edilen üssün kuruluş amacı Afganistan'da o dönem başlatılan operasyona lojistik destek sağlamaktır.²⁰ Kırgızistan tarafından böylesine meşru bir temele hizmet ettiği gerekçesiyle rahatlıkla kabul edilebilmiş, Moskova ve Pekin tarafında olumlu karşılanmıştır.²¹ Kırgızistan, diğer Orta Asya cumhuriyetleri gibi ABD'nin Afganistan operasyonuna verilen her türlü desteğin ilişkilerin gelişmesinde önemli bir katkı sağlayacağını düşünmüştür. Bölgeye ABD'nin girişi Kırgızistan açısından diğer büyük ortaklarını da dengeleme şansı olarak görülmüştür.

Kırgızistan'ın Manas Havaalanına kurulan Amerikan üssü 11 Eylül saldırısında ölen itfaiye şefi Peter Ganci adını almış.²² Daha sonra Amerikan Hava Kuvvetleri talimatlarınca, ABD dışındaki askerî tesislerde, "ulusal kahramanların" isimleri kullanılmadığı için üssün adı yeniden Manas olarak değiştirilmiştir. Amerikalı askerî personelin bulunduğu Manas Hava Üssü, Afganistan'a askerî kargo uçaklarının ulaştırılmasında en önemli lojistik destek noktası görevindedir. İlk açıldığı yıllarda üste operasyona destek vermek için Avustralya, Danimarka, Fransa, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç ve Güney Kore askerleri de bulunuyordu. Manas Hava Üssünde dokuz adet havada benzin nakli yapabilen uçak ve kargo uçakları da bulunmaktadır.²³

Kırgızistan'da 25 Şubat 2005 genel seçimlerin ilk turu yapılmış ve seçimi kazanan Akayev'in istifasını isteyen muhalefet seçimlere hile karıştırıldığını iddia etmiştir. Barışçıl olarak başlayan gösterilere güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu kontrolden çıkan topluluk, hükûmet binalarını ve Cumhurbaşkanlığı Sarayını ele geçirmiştir. Cumhurbaşkanı Akayev ve ailesinin Rusya'ya kaçışı ile bir döneme damgasını vurmuş yönetim sona ermiş oldu. Muhalefetin aday gösterdiği Kurmanbek Bakiyev Cumhurbaşkanı olmuştur.²⁴

25 Mart 2005'te "Renkli Devrimle" iktidara gelen Kırgızistan Cumhurbaşkanı Kurmanbek Bakiyev dönemi ABD-Kırgızistan ilişkilerinde farklı boyutlara yöneldi ve beklenenin zıddına gelişmeler yaşandı. Devrimle iktidara gelindiğinde yeni yönetimin Avrasya coğrafyasındaki diğer "devrim"lerde görüldüğü gibi ABD

25 Mart 2005'te
"Renkli Devrimle"
iktidara gelen
Kırgızistan
Cumhurbaşkanı
Kurmanbek
Bakiyev dönemi
ABD-Kırgızistan
ilişkilerinde farklı
boyutlara yöneldi
ve beklenenin
zıddına
gelişmeler
yaşandı.

yanlısı bir dış politika izleyeceği ve Rusya'nın nüfuz alanından uzaklaşacağı tahmin edilmekteydi. Ancak "devrim" in üzerinden geçen süre bu beklentinin zıddı bir durumu ortaya koyarken, yeni yönetimin ABD ile ilişkileri gerilimli bir döneme girmiş ve Kırgızistan dış politika yürüncesini Rusya hattına daha da yakınlaştırmıştır.²⁵ Bakiyev'in eşinin Rus asıllı olması ve Kırgız bürokratların büyük kısmının eğitimlerini Movkova'da tamamlaması ilişkilerin gelişmesinde önemli hususlardan biridir.

3 Şubat 2009 Kollektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) ve Avrasya Ekonomik Topluluğu zirveleri için Moskova'da bulunan Bakiyev, Rusya Federasyonu o dönemki Devlet Başkanı Dmitriy Medvedev ile yaptığı görüşme sonrasında bir açıklama yaparak Manas Üssü'nü kapatacaklarını bildirmiştir. Bakiyev açıklamasında Amerikalıların bu üssü bir en fazla iki yıl istediklerini, ancak 8 yıldır üssü terk etmediklerini bildirmiştir. Bakiyev ayrıca Amerikalılarla bu üs karşılığı ekonomik

yardım konusunun görüşüldüğünü ancak bir netice alınmadığını, üssün atıklarının ekolojik tehlike yarattığını ve Amerikan askerlerinin bazı Kırgız vatandaşlarını öldürdüğünü de ifade etmiştir.²⁶

Rusya (eski) Devlet Başkanı D. Medvedev; "Rusya'nın 2 milyar dolar tutarında kredi 150 milyon dolar miktarında ekonomik yardım sağlayacağını açıklamıştır".²⁷ Bu yardımın 300 milyon doları kredi olarak, 1 milyar 700 milyon doları ise Kırgızistan'a yatırım amaçlı Kambarata-1 Hidroelektrik Santrali (HES) inşaatı için ayrılmıştır.²⁸ 4 Şubat'da Rusya Dış İşleri Bakan Yardımcısı Grigoriy Karasin Kırgızistan'a yapılan ekonomik yardımın Manas Üssünün kapatılmasıyla ilişkisi olmadığını açıklamıştır.²⁹ Ekonomik yardımın her ne kadar bununla ilgili olmadığını açıklasa da yardımın ana amacının Manas Üssünün kapatılması olduğu söylenebilir.

Dünyada aynı anda topraklarında hem ABD hem de Rus üssü bulduran tek ülke olan Kırgızistan ABD'nin sahip olduğu Manas Askerî Üssü'nü kapatma kararı alması önemli gündem olmuştur. Her ne kadar uzun süreden beri bu ülkedeki Amerikan üssünün kapatılması beklense de Kırgızistan Devlet Başkanı

Kurmanbek Bakiyev'in 3 Şubat 2009 akşamı yaptığı bu açıklaması "beklenmedik" bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.³⁰

Yapılan açıklamalardan sonra her iki tarafın görüşmelerinden sonra Kırgızistan'daki ABD'nin askerî hava üssünün kapatılmayacağı bildirilmiştir. 22 Temmuz 2009 tarihinde Kırgızistan ve ABD arasında imzalanan anlaşmaya göre, uluslararası havaalanı "Manas", bundan sonra Afganistan'daki askerleri ve koalisyon güçlerine malzemeler göndermek için "Transit Geçit" olarak kullanılacak ve aynı zamanda bu hava üssü Kırgız yetkilileri tarafından denetlenecektir. İmzalanan anlaşma sadece bir seneliğine geçerli olduğunu bildirilmiştir.³¹ 2009 itibarıyla Manas Askerî Üssünde 1400 asker, 200 ABD vatandaşı ve 700 Kırgızistan vatandaşı görev yapmaktadır. Günde 18-22 sefer uçaklar havalanmaktadır. Bir günde 1800-2500 asker Manas üssünden Afganistan'a gidip-gelmek üzere Manas Üssünden hareket edebilmektedir.³² Görüldüğü gibi K. Bakiyev döneminde ABD Manas Üssü kapatılmadan "Transit Geçit" statüsüyle kullanılmaya başlanmıştır.

Kırgızistan'da 30 Ekim 2011 Pazar günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminin galibi Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi lideri Başbakan Almazbek Atambayev % 62.52 oy alarak Cumhurbaşkanı seçildi.³³ 30 Ekim 2011'de yapılan başkanlık seçiminin ardından Roza Otunbayeva geçici süreyle yürüttüğü başkanlığı, 1 Aralık günü Almazbek Atambayev'e teslim etti. Törene dış ülkelerden devlet başkanları ve temsilciler de katıldı. Konuşmasında dış politikaya da yer veren Cumhurbaşkanı Almaz Atambayev Rusya'yı "*stratejik ortak*" olarak nitelendirmiştir.³⁴

2012 yılında Türkiye'ye askerî ziyarette bulunan Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev TBMM'de konuşma yaparken Kırgızistan'ın Türkiye ve Rusya ile arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Atambayev, "Rusya bizim stratejik ortağımızdır, hızla gelişen Türk-Rus ilişkileri bize güven veriyor. Halklarımız için Kırgız-Rus ve Kırgız -Türk ilişkilerinin gelişmesi çok faydalı olacağını" ifade ederek Rusya ve Türkiye yöneticilerinin Kırgızistan'a verdiği

Dünyada aynı anda topraklarında hem ABD hem de Rus üssü bulunduran tek ülke olan Kırgızistan ABD'nin sahip olduğu Manas Askerî Üssü'nü kapatma kararı alması önemli gündem olmuştur.

2012 yılında Türkiye'ye askerî ziyarette bulunan Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev TBMM'de konuşma yaparken Kırgızistan'ın Türkiye ve Rusya ile arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

desteğine dikkat çekmiştir. Atambayev, Rusya'nın yarım milyon Kırgız'ın yaşadığı ve çalıştığı ülke olduğunu vurgulamıştır.³⁵

A. Atambayev, 2011 yılında göreve başlamasıyla, Kırgızistan'daki ABD Üssünün kapatılması ve üssün sivil havacılık için kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun için öngörülen son tarih, 2014'tür. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne üye ülkelerde, bundan sonra, herhangi bir yabancı askerî üssün kurulması yönündeki teklifin üye ülkelerin de iznine tabi tutulacağını" belirtmiştir.³⁶

3 Ekim 2012 tarihinde muhalefet kanadında olan Ata-Curt partisinin başkanı Kamçibek Taşiyev ve parti yönetiminden Sadır Caparov, Kırgızistan'ın altın rezervini işleyen "Kumtor"u devletleştirmemesini protesto etmek için Başkent Bişkek'in Ala-Too meydanında miting düzenlemişlerdir. Hükümeti devirme girişimi başarısız olmuştur.³⁷ Atambayev bu girişimlerin hükümete karşı büyük bir oyun olduğunu anlamış ve

engellemiştir. A. Atambayev eski cumhurbaşkanları gibi aktörleri idare etme yoluna girmeden direk tarafını belli etmiş ve Türkiye-Rusya eksenli yeni bir dış politikayı uygulamaya koymaya çalışmıştır.

K. Bakiyev'in ilk yıllarında Rusya'nın desteğini almak için geliştirdiği politikalar sebebi ile Kırgızistan'ın Rusya'ya olan siyasi ve ekonomik bağımlılığı artmıştır. Rusya'nın Kırgız iç ve dış siyasetindeki etkisini ve ekonomisini etkileme gücünü iyi bilen A. Atambayev Rusya ile ters düşecek politikalarından kaçınmakta, diğer ülkeler ile geliştirdiği ilişkilerde Rusya'nın tavrını da dikkate almaktadır.³⁸

Avrasya coğrafyasında, Rusya'nın öncülüğünde ekonomik ve askerî olmak üzere iki yönlü bütünleşme çabalarının varlığı açıktır. Avrasya Ekonomik Birliğinin oluşturulmasıyla, ortak bir ekonomik alanın gerçekleştirilmesi için ciddi adımlar atılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bütünleşmenin ikinci boyutu güvenlidir. KGAÖ, güvenlik alanındaki işbirliğinin platformudur. Acil Müdahale Gücü ve Barış koruma misyonu, bütünleşmenin yönünü değiştirecek önemli çalışmalardır. Sovyetler Birliği

döneminden kalma alışkanlıklar, askeri teçhizat sistemleri, ekonomik yardım paketleri, Rusya'nın, bölge ülkeleriyle askeri konularda yapacağı işbirliğini kolaylaştıracaktır. 2004 yılından beri, KGAÖ üyeleri, Rus silahlarını, Rusya'nın iç piyasa fiyatlarından satın almaktadırlar. KGAÖ, Rusya merkezli bir ittifaktır. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ile güvenlik alanında ve Avrasya Birliği oluşturma çalışmalarıyla da ekonomik alanda, Rusya öncülüğünde, eski Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerini kapsayan, bir birlik kurma ve bütünleşme eğilimi görülmektedir.³⁹

**Avrasya
coğrafyasında,
Rusya'nın
öncülüğünde
ekonomik ve
askeri olmak
üzere iki yönlü
bütünleşme
çabalarının
varlığı açıktır.**

11 Eylül'den sonra ABD'nin Afganistan'a saldırmayla ABD-Kırgızistan ilişkilerinin yeni bir aşamaya girmesine rağmen, bu durumun Kırgızistan-Rusya'nın mevcut ilişkilerin temel yapısını değiştiremeyeceğini söyleyebiliriz. Kaynakları, konumu ve siyasi geleneği itibarıyla fazla bağımsız politika izleyecek konumda bulunmayan Kırgızistan, Rusya, Çin ve Orta Asya devletlerini birbirine karşı dengelemeye çalışsa da Rusya'nın bu açıdan özel konumu korunmaktadır. Diğer yandan Kırgızistan'ın Rusya'ya ekonomik bağımlılığı Moskova'ya Bişkek üzerinde önemli baskı yapma şansı tanımaktadır.

Orta Asya'da hem Rus hem Amerikan askerî üssüne ev sahipliği yapan Kırgızistan, 2014 yılı itibarıyla bu özelliğini kaybediyor. Amerikan askerî üssü olan Manas'ın faaliyetine ilişkin antlaşmanın 11 Eylül 2014'de bitmesi ve Kırgız makamlarınca bu antlaşmanın uzatılmayacağına dair kararın açıklanması nedeniyle üs şimdiden boşaltılmaya başlandı.⁴⁰ Alınan kararlar A. Atanbayev ABD'nin askeri varlığına son vermiştir. Kapatma kararının alınmasından sonra ülkede karışıklıklar meydana gelmiştir. Görünürde iç dinamiklerin etkili olduğu yansıtılsa da ayıklanmada farklı güçlerin olması ihtimalinin göz ardı edilmemesi lazım.

Sonuç ve Değerlendirme

Soğuk savaş sonrası Avrasyacılık düşüncesinin ana babası olarak Aleksandr Dugin'i gösterebiliriz. 2000'li yılların başında Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya devletinin bazı çevreleri tarafından desteklenmiş, Rusya Meclis Başkanı Seleznyov'un danışmanlığına atanmış, 2008'den Moskova Devlet Üniversitesinde de bölüm başkanlığı yapmıştır. 2000'li yılların başından itibaren Dugin, Rusya

Avrasyacılık ilk kez 1994 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Moskova Üniversitesi'nde yapılmış olduğu bir konuşmada dile getirilmiştir.

hükümetini ideoloji yetersizliğinden dolayı suçlayarak, Avrasyacılığı ve Muhafazakârlığı resmi ideoloji olarak önermektedir.⁴¹

Avrasyacılık ilk kez 1994 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Moskova Üniversitesi'nde yapılmış olduğu bir konuşmada dile getirilmiştir. Konuşmasında Lev Gumilyev'in fikirlerinden etkilendiğini belirten Nazarbayev, Avrasya Birliği fikrinin en somut adımını bu konuşmasıyla atmıştır. Bu ilk girişimin akabinde atılan bir başka adım Rus lider Putin'in çabalarıyla 2011 yılının Kasım'ında Belarus, Kazakistan ve Rusya arasında Avrasya Birliğini 2015 yılında kurmak için bir anlaşma imzalanması olmuştur. Bu imzalanan anlaşma ile Avrasya Birliği'nin kurulacağı resmî olarak da ilan edilmiş oldu.⁴²

ABD ve Rusya arasında Orta Asya'da etki alanı mücadelesi bölge ülkeleriyle yaptıkları askerî antlaşmalar ve askeri üs elde etme yarışıdır. 2000'den sonra iki güç arasındaki yarışın daha da alevlendiğini ve diğer Cumhurbaşkanları gibi A.Atanbayev bu durumda Rusya'dan yana politika izlediğini görmekteyiz. ABD'nin Kırgızistan'daki 13 senelik yapısı yıkılmaya başlamıştır. Bu yıkılman diğer komşu ülkelerde de baş göstermektedir. Orta Asya'da stratejik değişimler meydana gelmektedir. Bu gelişmeler yeni ittifak ve bütünleşme projelerinin uygulamaya geçtiğini göstermektedir. Avrasya Birliğinin BDT ülkelerini de içine alacak şekilde genişlediğini şahit olmaktadır.

A.Atanbayev'in çok yönlü dış politika vizyonu Kırgızistan için önemli bir değerdir. A.Atanbayev Rusya için "stratejik ortağımız" ifadesi kullanmıştır. 12 Ocak 2013'te TBMM Genel Kurulunda Kırgızistan Cumhurbaşkanı Atambayev'in, "Ulu Türk kağanlığını kurmasak bile en azından kuvvetli bir Türk birliğini yapmalıyız. Ancak bunun için sadece Türkiye'nin değil, diğer Türk cumhuriyetlerinin de sağlam ve ayakta durması lazım"⁴³ çıkışı stratejik bir hamle idi.

Şu hususu net olarak ifade edebiliriz; Kırgızistan gençleri lisans ve lisansüstü eğitimi almak için Türkiye'yi tercih ederken çalışma hayatına devam eden gençler Rusya'yı tercih etmektedir. Nasıl ki 1960'dan sonra Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü başladı aynı şekilde Orta Asya ülkelerinin büyük çoğunluğundan Rusya'ya işçiler göç etmeye başlamıştır. Özellikle Kırgızistan ve Tacikistan'ının yer altı kaynaklarının olmaması nedeniyle çalışabilir nüfusun büyük çoğunluğu Rusya'ya gitmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda Rus vatandaşı olan genç nesil ülkelere sıcak para girişinde büyük katkıları bulunmaktadır. Bütün bu nedenler göz önüne

alındığında Kırgızistan ABD üssünü kapatarak Avrasya Birliğine (Türkiye dâhil) yönelmesinin elindeki en makul seçenek olduğu söylenebilir.

1 **Bağımsızlığın Fırtınalı 20 Yılında Kırgızistan**, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan>, 27.12.2013.

2 Населения Кыргызстана, <http://www.kg.spinform.ru/people.html>, 06.01.2014.

3 Tayyar ARI, **Orta Asya'da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri**, s.10-12.

4 Tayyar ARI, age., s.11.

5 Tayyar ARI, age., s.11-12

6 Elnur SOLTAN, **Rusya Ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği**, Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s.191.

7 Elnur SOLTAN, age., s.194.

8 **МИХАИЛ ЛУКИН, ВСЕ РОССИЙСКИЕ БАЗЫ**, [HTTP://WWW.KOMMERSANT.RU/DOC/766827](http://WWW.KOMMERSANT.RU/DOC/766827), 25.11.2013.

9 Владимир ПАРАМОНОВ, Алексей СТРОКОВ и Олег СТОЛПОВСКИЙ, Россия и Китай в Центральной Азии: Политика, экономика, безопасность, s.91.

10 Михаил ЛУКИН, age.,

11 Россия погасила долг за свои военные объекты в Кыргызстане, http://www.ags.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=457&Itemid=1, 20.12.2013.

12 İlyas KAMALOV, **Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya'nın Orta Asya Politikası**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Ankara 2011, s.41.

13 Евгений ДЕНИСЕНКО, Совет Федерации ратифицировал соглашение о российской военной базе в Кыргызстане, http://www.vb.kg/doc/226478_sovet_federacii_ratificiroval_soglashenie_o_rossiyskoj_voennoj_baze_v_kyrgyzstane.html, 24.12.2013.

14 Киргизия шантажирует Россию военными базами ради кредита, <http://izvestia.ru/news/530023>, 11.12.2013.

15 ПАРАМОНОВ, СТРОКОВ и СТОЛПОВСКИЙ, age., s.92.

16 ПАРАМОНОВ, СТРОКОВ и СТОЛПОВСКИЙ, age., s.92

17 **СУДЬБА РОССИЙСКОЙ ВОЕННОЙ БАЗЫ В КИРГИЗИИ ОПРЕДЕЛЕНА**,

<http://www.asia-centre.com/2013/03/sudba-rossijskoj-voennoj-bazy-v-kirgizii-opredelena/>, 10.12.2013.

18 Bülent ARAS, **"Amerika-Orta Asya ili-kileri ve İran'ın Konumu"**, Avrasya Dosyası, Cilt V, No 3, Sonbahar 1999, s. 229.

19 BİRSEL Hakan, **Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği**, IQ Kültür Sanat Yayınları:İstanbul 2006, s.156.

12 Ocak 2013'te TBBM Genel Kurulunda Kırgızistan Cumhurbaşkanı Atambayev'in, "Ulu Türk kağanlığını kurmasak bile en azından kuvvetli bir Türk birliğini yapmalıyız. Ancak bunun için sadece Türkiye'nin değil, diğer Türk cumhuriyetlerinin de sağlam ve ayakta durması lazım" çıkışı stratejik bir hamleydi.

- 20 **Пентагон не согласен с решением Киргизии закрыть военную базу “Манас”**
<http://www.newsru.co.il/arch/world/04feb2009/manas701.html>, 18.12.2013.
- 21 Turgay DÜĞEN, **Dar Alanda Büyük Pazarlık: Kırgızistan’da ABD ile Rusya’nın Üs Mücadelesi**, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2012/03/28/6545/dar-alanda-buyuk-pazarlik-kirgizistanda-abd-ile-rusyanin-us-mucadelesi>, 02.01.2014.
- 22 **Bakiyev ABD Askeri Üssünde Düzenlenen 11 Eylül’ü Anma Törenine Katıldı**
<http://www.sondakika.com/haber-bakiyev-abd-askeri-ussunde-duzenlenen-11-eylul-u/>, 02.01.2014.
- 23 **İşte Tartışılan Manas Üssü**, <http://www.turkmeclisi.org/?Sayfa=Haberler-Yorumlar&Git=Haber-Goster&Baslik=iste-tartisilan-manas-ussu&xHbr=512>, 02.01.2014.
- 24 İslam HALİDOV, **Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum**, AKADEMİK BAKIŞ Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: Eylül-Ekim 2013, Sayı: 38, s.5-6.
- 25 M. Turgut DEMİRPERDE (2008), **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, Ankara: Karınca Yayınları, s.189-199
- 26 **КЫРГЫЗСТАН: РЕШЕНИЕ ПО МАНАСУ ОЗВУЧЕНО. ПОСЛЕДСТВИЯ НЕИЗВЕСТНЫ**,
<http://www.ferghana.ru/article.php?id=6053>, 02.01.2014.
- 27 **Kırgızistan готовится официально расторгнуть соглашение о размещении американской военной базы**, <http://www.newsru.com/world/12jan2009/manas.html>, 05.01.2014.
- 28 **Kırgızistan: Президент Бакиев меняет американских военных на российские доллары?**, <http://www.ferghananews.com/articles/6016>, 07.01.2014.
- 29 **Rossiya ne platiła Kırgızistanı za zakrytie amerikanskoy voennoy bazy**, <http://lenta.ru/news/2009/02/04/nolink/>, 06.01.2014.
- 30 Sinan OĞAN, **Rusya’dan Obama’ya Kötü Sürpriz: ABD Orta Asya’daki Son Askeri Üssü’nü de Kaybetti**, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/422-rusya-dan-obama-ya-kotu-surpriz-abd-orta-asya-daki-son-askeri-ussu-nu-de-kaybetti>, 07.01.2014.
- 31 **База превращается...** <http://lenta.ru/articles/2009/06/23/stay/>, 07.01.2014.
- 32 **Взгляд изнутри на Центр транзитных перевозок «Манас»**,
http://www.knews.kg/politics/19360_vzglyad_iznutri_na_tsentr_tranzitnyih_perevozok_manas_video/, 10.01.2014.
- 33 **Kırgızistan Merkez Seçim Komisyonu (ЦИК), Постановление ЦИК КР «Об определении результатов выборов Президента Кыргызской Республики 30 октября 2011 года»**
http://www.shailoo.gov.kg/index.php?module=content&page=Ob_opredelenii_rezultatov_vyborov_Prezidenta_Kyrgyzskoy_Respubliki_30_oktyabrya_2011_goda_2011jyldyn_30oktyabrynda_Kyrgyz_Respublikasynyn_Prezidentin_shayloonun_jyyntyktaryn_anyktoo_jonyndo&pagelang=ru, 01.11.2014.
- 34 Gülay MUTLU, **Atambayev’in İlk Ziyareti Ankara’ya**, <http://www.usakgundem.com/yazar/2343/atambayev%E2%80%99in-%C4%B0lk-ziyareti-ankara%E2%80%99ya.html>, 16.01.2014.
- 35 **Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev Rusya ile Türkiye arasında ilişkilerin daha da pekiştirilmesini istiyor**, <http://turkish.ruvr.ru/2012/01/12/63753352.html>, 11.01.2014.
- 36 **Çağla Gül YESEVİ, Orta Asya’da İşbirliği Ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği**, Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı N: 4, Kültür Üniversitesi Ocak 2013, s.5.
- 37 Александра ЛИ, **Лидеры «Ата-Журта» Ташиев и Жапаров задержаны за попытку «незаконного захвата власти»**, <http://kloop.kg/blog/2012/10/04/lidery-ata-zhurta-tashiev-i-zhaporov-zaderzhany-za-popy-tku-nezakonno-go-zahvata-vlasti/>, 25.01.2014.
- 38 Yaşar SARI, **Yeni Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev ve Türkiye-Kırgızistan İlişkileri**, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2943>, 26.01.2014.
- 39 *Çağla Gül Yesevi, age., s.10.*

40 США приступили к закрытию авиабазы в Киргизии, <http://lenta.ru/news/2013/10/19/manas/>, 10.02.2014.

41 Fuad HİLALOV, “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-201404076icc.pdf>, s.284.

42 Yasin ÖZTÜRK, “Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2, s.231.

43 Habertürk Gazetesi, **Genel Kurul’da Türk birliği çağrısı**, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/705448-genel-kurulda-turk-birligi-cagrisi>, Erişim: 12.01.2014.

Kaynaklar

ARAS Bülent, “Amerika-Orta Asya ili-kileri ve İran’ın Konumu”, Avrasya Dosyası, Cilt V, No 3, Sonbahar 1999, s. 229.

ARI Tayyar, **Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri**, s.10-12.

Bağımsızlığın Fırtınalı 20 Yılında Kırgızistan, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2011/11/03/6357/bagimsizliginin-firtinali-20-yilinda-kirgizistan>, 27.12.2013.

Bakiyev ABD Askeri Üssünde Düzenlenen 11 Eylül’ü Anma Törenine Katıldı,

<http://www.sondakika.com/haber-bakiyev-abd-askeri-ussunde-duzenlenen-11-eylul-u/>, 02.01.2014.

BİRSEL Hakan (2006), **Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği** İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları s.156.

DEMİRPERDE M. Turgut (2008), **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, Ankara: Karınca Yayınları, s.189-199.

DÜĞEN Turgay, **Dar Alanda Büyük Pazarlık: Kırgızistan’da ABD ile Rusya’nın Üs Mücadelesi**, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/kirgizistan/2012/03/28/6545/dar-alanda-buyuk-pazarlik-kirgizistanda-abd-ile-rusyanin-us-mucadelesi>, 02.01.2014.

HALİDOV İslam, **Kırgızistan Devrimlerinde Son Durum**, AKADEMİK BAKIŞ Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: Eylül-Ekim 2013, Sayı: 38, s.5-6.

Habertürk Gazetesi, **Genel Kurul’da Türk birliği çağrısı**, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/705448-genel-kurulda-turk-birligi-cagrisi>, Erişim: 12.01.2014.

HİLALOV Fuad, “Yeni Avrasyacılık ve Rusya”, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-2-201404076icc.pdf>, 2012.

İşte Tartışılan Manas Üssü, <http://www.turkmeclisi.org/?Sayfa=Haberler-Yorumlar&Git=Haber-Goster&Baslik=iste-tartisilan-manas-ussu&xHbr=512>, 02.01.2014.

KAMALOV İlyas, **Türk Cumhuriyetleri’nin bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya’nın Orta Asya Politikası**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Ankara 2011, s.41.

Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev Rusya ile Türkiye arasında ilişkilerin daha da pekiştirilmesini istiyor, <http://turkish.ruvr.ru/2012/01/12/63753352.html>, 11.01.2014.

Kırgızistan Merkez Seçim Komisyonu (ЦИК), Постановление ЦИК КР «Об определении результатов выборов Президента Кыргызской Республики 30 октября 2011 года», http://www.shailoo.gov.kg/index.php?module=content&page=Ob_opredelenii_rezultatov_vyborov_Prezidenta_Kyrgyzskoy_Respubliki_30_oktyabrya_2011_goda_2011jyldyn_30oktyabrynda_Kyrgyz_Respublikasynyn_Prezidentin_shayloonun_jyyntyktaryn_anyktoo_jonyndo&pagelang=ru, 01.11.2014.

MUTLU Gülay, **Atambayev’in İlk Ziyareti Ankara’ya**, <http://www.usakgundem.com/yazar/2343/atambayev%E2%80%99in-%C4%B0lk-ziyareti-ankara%E2%80%99ya.html>, 16.01.2014.

OĞAN Sinan, **Rusya’dan Obama’ya Kötü Sürpriz: ABD Orta Asya’daki Son Askeri Üssü’nü de Kaybetti**, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/422-rusya-dan-obama-ya-kotu-surpriz-abd-orta-asya-daki-son-askeri-ussu-nu-de-kaybetti>, 07.01.2014.

ÖZTÜRK Yasin, “Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2.

Rus Yetkili: Türkiye'nin Gümrük Birliği İçin Başvurusu Yok, <http://haberrus.com/politics/2013/11/07/rus-yetkili-turkiyenin-gumruk-birligi-icin-basvurusu-yok.html>, 28.01.2014.

SARI YAŞAR, **YENİ CUMHURBAŞKANI ALMAZBEK ATAMBAYEV VE TÜRKİYE-KIRGIZISTAN İlişkileri**, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2943>, 26.01.2014

SOLTAN Elnur, **Rusya Ve Kırgızistan: Asimetrik İlişkilerin Sürekliliği**, Avrasya Dosyası, Kazakistan-Kırgızistan Özel, Kış 2001-2002, Cilt: 7, Sayı: 4, s.191.

YESEVİ Çağla Gül, **Orta Asya'da İşbirliği Ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği**, Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı N: 4, Kültür Üniversitesi Ocak 2013, s.5.

Александра ЛИ, **Лидеры «Ата-Журта» Ташиев и Жапаров задержаны за попытку «незаконного захвата власти»**, <http://kloop.kg/blog/2012/10/04/lidery-ata-zhurta-tashiev-i-zhaparov-zaderzhany-za-popy-tku-nezakonnogo-zahvata-vlasti/>, 25.01.2014.

База превращается..., <http://lenta.ru/articles/2009/06/23/stay/>, 07.01.2014. **Взгляд изнутри на Центр транзитных перевозок «Манас»,**

http://www.knews.kg/politics/19360_vzglyad_iznutri_na_tsentr_tranzitnyih_perevozok_manas_video/, 10.01.2014.

Владимир ПАРАМОНОВ, Алексей СТРОКОВ и Олег СТОЛПОВСКИЙ, **Россия и Китай в Центральной Азии: Политика, экономика, безопасность**, s.91.

Евгений ДЕНИСЕНКО, Совет Федерации ратифицировал соглашение о российской военной базе в Кыргызстане, http://www.vb.kg/doc/226478_sovet_federacii_ratificiroval_soglashenie_o_rossiyskoy_voennoy_baze_v_kyrgyzstane.html, 24.12.2013.

Киргизия шантажирует Россию военными базами ради кредита, <http://izvestia.ru/news/530023>, 11.12.2013.

Кыргызстан: Решение по Манасу озвучено. Последствия неизвестны, <http://www.ferghana.ru/article.php?id=6053>, 02.01.2014.

Киргизия готовится официально расторгнуть соглашение о размещении американской военной базы, <http://www.newsru.com/world/12jan2009/manas.html>, 05.01.2014.

Киргизия: Президент Бакиев меняет американских военных на российские доллары?, <http://www.ferghananews.com/articles/6016>, 07.01.2014.

МИХАИЛ ЛУКИН, ВСЕ РОССИЙСКИЕ БАЗЫ, [HTTP://WWW.KOMMERSANT.RU/DOC/766827](http://WWW.KOMMERSANT.RU/DOC/766827), 25.11.2013.

Населения Кыргызстана, <http://www.kg.spinform.ru/people.html>, 06.01.2014.

Пентагон не согласен с решением Киргизии закрыть военную базу “Манас” <http://www.newsru.co.il/arch/world/04feb2009/manas701.html>, 18.12.2013.

Россия не платила Киргизии за закрытие американской военной базы, <http://lenta.ru/news/2009/02/04/nolink/>, 06.01.2014.

Россия погасила долг за свои военные объекты в Кыргызстане, http://www.ags.kg/index.php?option=com_content&task=view&id=457&Itemid=1, 20.12.2013.

Судьба российской военной базы в Киргизии определена,

<http://www.asia-centre.com/2013/03/sudba-rossijskoj-voennoj-bazy-v-kirgizii-opredelena/>, 10.12.2013.